

TANULMÁNYOK

Sándor Krisztina¹

A Keresztény Magvető újraindítása 1971-ben²

Bevezető

Jelen tanulmány az 1948-ban államhatalmi rendeletre betiltott *Keresztény Magvető* 1968-as újraindítási kísérletét veszi számba, és részletesen ismerteti az 1971-ben kiadási engedélyt kapott kiadvány megjelentetésének körülményeit. A már említett levéltári források mellett segítségemre voltak a *Keresztény Magvető* 1971-es lapszámai, valamint a korszakkal foglalkozó sajtótörténeti tanulmányok. Az újraindulás több mint két év folyamatos levelezést, egyeztetést és vára-kozást vett igénybe. Feltételezésem az, hogy a lap újraindításának engedélyezésével az állambiztonsági szervek újabb ellenőrzési lehetőséget kaptak, ugyanakkor felhasználták az egyházi lapot a külföldi terjesztés során az országimázs javításá-
ra. Utóbbi részleteinek ismertetésére jelen írás nem tér ki. A tanulmány rávilágít arra az alárendelt szerepre, amelybe az egyházak a teljes vagyonek Kobzás követ-keztében jutottak.

¹ Sándor Krisztina doktorandusz. Tanulmányait a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Politika- és Közigazgatástudományi Karának újságírói, majd politikatudományok szakán végezte. 2004–2011 között az *Unitárius Közlöny* szerkesztőségi munkatársa volt. 2009–2011 között az Erdélyi Unitárius Egyház médiareferenseként dolgozott. 2010-től dokto-ri tanulmányokat folytat a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Hungarológiai Tudományok Doktori Iskolájának keretében. Kutatási témaköre az unitárius egyházi sajtótörténet.

² A dolgozat megírásához szükséges anyagi támogatást a Humánerőforrás-fej-lesztési Operatív Program 2007–2013 és az Európai Szociális Alap biztosította a POSDRU/107/1.5/S/76841 projekt „A doktori tanulmányok időszerűsége: nemzetköziség és interdiszciplinaritás” keretéből.

A *Keresztény Magvető* Erdély legrégebbi és ma is megjelenő egyházi folyóirata. A lapot 1861-ben alapították, célja az erdélyi művelődési, tudományos és irodalmi élet szolgálata volt. A folyóirat 1918-ig folyamatosan megjelent, majd az első világháború végén pár évre megszűnt. 1922-ben indították újra, és 1944-ig jelent meg. Ezt követően, a romániai politikai változások következtében, több más folyóirattal együtt betiltották.³

Lapindítási kísérletek 1968-tól

1968-ban egyfajta enyhülés következett be a kommunista hatalom és a magyarság viszonyában: ekkor került sor a pártvezetés és vezető romániai magyar értelmiségiek találkozására, a meggyésítéssel létrejött két magyar többségű megye, amelyekben új kulturális intézmények alakultak, megjelent a Kriterion Könyvkiadó, a Román Tévé magyar és német nyelvű műsora, *A Hét* folyóirat stb.⁴ E folyamat részeként értelmezhető az, hogy az unitárius egyház vezetősége 1968-ban kérte először a *Keresztény Magvető* újraindítását.

Az 1968. május 9-én tartott Egyházi Képviselő Tanács⁵ jegyzőkönyvében ez áll: „Főtiszt. Püspök Afia, utalással az Egyházügyi Hivatalban legutóbb tett látogatása alkalmával folytatott megbeszélésre, amikor is illetékes tisztviselő egy egyházi lap kiadhatásának lehetségesége tárgyában pozitív módon nyilatkozott, javasolja, hogy mielőbb tétessenek meg a szükséges intézkedések egy megfelelő összeállítású lap kiadása érdekében. Főgondnok Afia az előterjesztést melegen pártolva, szorgalmazza, hogy a lap lehetőleg már az aug. 17–18-i zsinatra megjelenjék. Részletes megbeszélés után, melyben jelenlevők mindannyian a lap megjelenítésének szükségessége mellett foglaltak állást, felkérettek Dr. Kovács Lajos főjegyző vezetésével Dr. Erdő János és Sebe Ferenc afiai, hogy a lap összeállítására és kiadására vonatkozólag készítsenek mielőbb javaslatot.”⁶ Kovács Lajos fő-

³ Gaal György: *A „Szép, Jó és Igaz” Magvetője. Százötven év az egyház és művelődés szolgálatában.* Kolozsvár, 2011, Erdélyi Unitárius Egyház (Keresztény Magvető Füzetek, 47.)

⁴ Denisa Bodeanu – Novák Csaba Zoltán: *Az elnémult harang. Egy megfigyelés története. Pálfi Géza élete a Securitate irataiban.* Csíkszereda, 2011, Pro-Print Könyvkiadó, 18–19. Györffy Gábor: *Cenzúra és propaganda a kommunista Romániában.* Kolozsvár, 2009, KOMP-PRESS Kiadó.

⁵ Az Egyházi Képviselő Tanács az egyház negyedévenként ülésező testülete (a továbbiakban EKT), a Főtanács és a Zsinat ülései között működő legfőbb döntéshozó testület, mely választott és hivatalbeli tagokból áll, valamint az egyházi elnökségből (ez utóbbinak tagja a püspök, főjegyző és a két főgondnok).

⁶ A Magyar Unitárius Egyház Kolozsvári Gyűjtőlevéltára (a továbbiakban MUEKGYLt) KM 41/4. II-A. 1. 1. lap

jegyző, püspökhelyettes mellett tehát Erdő János teológiai tanárt, valamint Sebe Ferenc előadót⁷ kérte fel az EKT a lap újraindulásához szükséges előkészületek megtételére.

1968. szeptember 11-én egy elnökségi megbeszélésen Mikó Imre⁸ főgondnok újból javasolja, hogy „az *Unitárius Közlöny* kiadására tétessenek meg a konkrét intézkedések. Az első szám mielőbb állíttassék össze és az a zsinatról való beszámolót foglalja magában.”⁹ Az unitárius egyház ugyanis 1968-ban az egyház fennállásának 400. évfordulója alkalmával ünnepi zsinatot tartott, és az egyház vezetőségének szándékában állt e történelmi évforduló méltó megörökítése egy újrainduló egyházi folyóirat hasábjain is. A korabeli levéltári források ugyanis azt jelzik, hogy 1968-ban még nem volt egyértelmű, hogy mely egyházi folyóiratot kívánják újraéleszteni: az *Unitárius Közlöny* néven ismert gyülekezeti lapot vagy a tudományos igényességű *Keresztény Magvető* folyóiratot. Erre utal, hogy 1968. szeptember 24-én Kovács Lajos főjegyző és Sebe Ferenc előadó felkéri az elnökséget, Mikó Imre főgondnokot, Kovács Lajos főjegyzőt, Szabó Árpád teológiai tanárt és Erdő Jánost, hogy „készítsék el egy negyedévi unitárius folyóirat (*Unitárius Közlöny*) tervezetét. Az említett f. hó 11-i elnökségi megbeszélésen javaslat tételére nézve, hogy ezen folyóirat első száma az Egyházunk fennállásának 400. évfordulója alkalmából tartott zsinati főtanácski ülés anyagát, ill. az arról történő beszámolót foglalja elsősorban magában. Igen helyesnek tartanók, ha mindenekelőtt ez a szám nyerne összeállítást, ami egyben mutatná a folyóirat megjelentetésére vonatkozó alaki és tartalmi szempontokat.”¹⁰

Erdő János október 12-i keltezésű levelében benyújtotta az újraindítandó lap tervezetét az EKT-nak. „A megindítandó negyedévi unitárius folyóirat tervezetét még mielőtt a felhívást kézhez vettem volna, már elkészítettem. A tervezet elkészítésénél figyelemmel voltam Esperes és Lelkész afaival folytatott tájékoztató megbeszélésekre is. A folyóirat tervezetének kidolgozásánál figyelemmel voltam a lelkésztovábbképzés elméleti és gyakorlati szükségleteire. A tervezetben javasolt tárgykör tulajdonképpen csak felújítása és kiegészítése a *Keresztény*

⁷ Sebe Ferenc unitárius lelkész a jelzett időszakban az egyházi központban ügyviteli teendőkkkel megbízott előadó volt.

⁸ Mikó Imre (1911–1977) államjogi szakíró, politikus, nyelvtanár, író és műfordító az Erdélyi Unitárius Egyház főgondnoka volt 1969–1972 között.

⁹ MUEKGyLt KM 41/4. II-A. 2. 8. l.

¹⁰ MUEKGyLt KM 41/4. II-A. 2. 11. l.

Magvető eredeti célkitűzésének.”¹¹ Erdő János teológiai tanár¹² a *Keresztény Magvető* újraindításában, valamint a lap szerkesztésében kiemelt szerepet vállalt.¹³

1968. október 15-én, az elnökségi megbeszélésen, Erdő János előterjesztette a folyóirat tervezetét, mely „a *Keresztény Magvető* és az *Unitárius Közlöny* együttes folytatásának felelne meg. A címe lehetőség szerint *Keresztény Magvető* lenne. A tervezet pontosan megállapítja és részletezi a folyóirat tárgykörét, mely a következőket foglalja magában: A. Unitárius teológia, B. Szószék és úrasztala, C. Egyházi közélet, D. Szemle. A folyóirat 500 példányban jelenne meg, évi előfizetése 60 lej. Negyedévenként 64 oldal terjedelemben kerülne kiadásban.”¹⁴ Tekintettel arra, hogy csak egy lapra kaphattak engedélyt, Erdő szándéka az volt, hogy az újrainduló folyóirat minél szélesebb körű egyházi igénynek feleljen meg. A *Keresztény Magvető* teológiai, művelődési, irodalmi tudományos igényű folyóiratként jelent meg 1861-ben, az *Unitárius Közlöny* pedig 1888-ban gyülekezeti lapként indult útjára. Előbbi tudományos folyóiratként a lelkészek, teológiai hallgatók és az erdélyi értelmiség művelődését szolgálta, utóbbi elsősorban az egyházközségek híveit megcélzó, színesebb tartalmú magazin volt. Erdő a *Keresztény Magvető* nagyobb hagyományára alapozva elsősorban ennek újraélesztését helyezte előtérbe. Valószínűleg felmérte, hogy egy tudományos folyóirat szerkesztése kevesebb gonddal jár, mint úgy írni a gyülekezetek életéről, hogy a cenzúrahivatal engedélyezze annak megjelentetését.

1968. október 21-i keltezéssel kérték az Egyházügyi Hivatal¹⁵ illetékesét, hogy *Keresztény Magvető* címmel 1969-től engedélyezze a lap kiadását. Ugyanitt kérték az előzetes engedélyeztetést arra, hogy az első lapszám anyagát előkészíthessék.¹⁶ Másnap, október 22-én Bukarestben, az Egyházügyi Hivatalban folytatott megbeszélést Sebe Ferenc: „Államtitkár úrnak beadtuk a *Keresztény Magvető* c. folyóirat felújítására vonatkozó kérésünket. (...) Államtitkár úr, amidőn azt

¹¹ MUEKGyLt KM 41/4. II-A. 2. 9. l.

¹² Az Erdélyi Unitárius Egyház későbbi püspöke, 1994–1996 között.

¹³ Egyházi munkásságának jelentős részét képezi a *Keresztény Magvető* fennmaradásában és folyamatos megjelentetésének biztosításában vállalt szerepe. Életművének része lett a folyóirat, melyet következetes munkával szerkesztett az újraindulást követő évtizedekben

¹⁴ MUEKGyLt KM 41/4. II-A. 2. 12. l.

¹⁵ Az Egyházügyi Hivatal (románul: Departament al Cultelor de pe Lîngă Consiliul de Miniștri) az egyházi iratokban magyarul a Vallásügyi Hivatal kifejezéssel szerepel, de Egyházügyi Hivatal néven is használatos a szakirodalomban. Az Egyházügyi Hivatal a Miniszterelnökség mellett működő központi szerv volt, és az egyházak felügyelete volt a szerepe.

¹⁶ Szó szerinti fordítás. MUEKGyLt KM 41/4. II-A. 3. 14. l.

átvette, megígérte annak tanulmányozását és a lehetőség szerint való elintézését.¹⁷

Az alábbiakban részletesen ismertetem a lap tervét, hiszen egyértelműen itt fogalmazódott meg, hogy az újrarendülő lap milyen célokat szolgál. A négy tervezett rovat rövid leírása tárgy és cél szerint:

„A. Unitárius teológia

Tárgya: tanulmányok, kisebb dolgozatok az általános vallástörténet és összehasonlító vallástudomány, bibliai, egyháztörténeti, rendszeres és gyakorlati teológia köréből.

Célja: a lelkész elméleti és gyakorlati továbbképzése, valamint az unitárius teológiai irodalom művelése.

B. Szószék és úrasztala

Tárgya: egyházi és szertartási beszédek, vázlatok, bibliamagyarázat, ima, család- és beteglátogatási áhítati anyag, valamint gyakorlati útmutatás a lelkészi szolgálat végzéséhez (lelkipásztori gondozás, katekizáció, szórványgondozás, közérdekű tevékenység, egyházi énekkultúra terén).

Célja: gyakorlati segítség a lelkésznek szolgálata végzésében.

C. Egyházi közélet

Tárgya: fontosabb egyházi főhatósági körlevelek, beszámolók és jelentések az egyházi központ, egyházkörök és egyházközségek munkájáról, egyházi évfordulók (mint pl. az egyház alapításának 400. évfordulója), bel- és külföldi egyházi hírek, az egyház békeszolgálata, belső emberek körében történő változások, gyász hírek.

Célja: A hírek és belső emberek tájékoztatása minden fontosabb egyházi eseményről, s ezáltal szorosabb bekapcsolásuk az egyház vérkeringésébe.

D. Szemle

Tárgya: bel- és külföldi egyházi folyóiratok, új teológiai könyvek, valamint kiemelkedő irodalmi és művészeti alkotások ismertetése.

Célja: a hírek és belső emberek tájékoztatása a vallás, egyház és teológia legújabb kérdéseiről, s érdeklődésük felkeltése a vallásos életet tárgyaló művek és alkotások iránt.¹⁸

Érdemes odafigyelni a *belső emberek* kifejezésre, ami arra utal, hogy meghatározott belső egyházi nyilvánosságot céloznak meg, lelkészeket és híveket, egyházközségi tagokat. A tervezethez tartozott egy-egy fejlécterv is, ahol szerre a két

¹⁷ MUEKGyLt KM 41/4. II-A. 3. 25. l.

¹⁸ MUEKGyLt KM 41/4. II-A. 3. 15–16. l.

megnevezés, a *Keresztény Magvető* és az *Unitárius Közlöny* is szerepelt. A döntést az Egyházügyi Hivatal illetékeseire bízta.

1968. november 16-án telefonálnak¹⁹ az Egyházügyi Hivataltól az egyházi központba, és kéri, hogy „sürgősen közöltessenek kiegészítőleg az alábbi adatok: »formatul – dimensiunile – cine conduce«”²⁰ A kért adatokról november 19-én, az egyházi elnökségi ülésen egyeztetnek, ahol döntenek a folyóirat méretéről (24×17 cm), a vezetésre vonatkozóan pedig „egyhangúlag arra a megállapodásra jutnak – miután a kérdés minden részletét alaposan megtárgyalták –, hogy a folyóirat kiadását egy Szerkesztő Bizottság irányítsa. Ez a Bizottság a következőkből áll: Dr. Kiss Elek püspök, a Bizottság elnöke, Dr. Kovács Lajos, Dr. Szathmáry János, Dr. Erdő János, Szabó Árpád és Sebe Ferenc tagok. A Bizottság tagjai közül a folyóirat szerkesztését a következők végzik: Dr. Kovács Lajos főszerkesztő, Dr. Erdő János főszerkesztő-helyettes, Szabó Árpád szerkesztő.” Másnap, november 20-án válaszevélben megírták a döntést az Egyházügyi Hivatalnak.²¹

Bukarestből, az Egyházügyi Hivatalból másfél hónap múlva, 1969. január 7-én telefonált Nedeianu Janeta igazgató, miszerint „a *Keresztény Magvető* c. folyóiratunk kiadása érdekében mielőbb elő kell készíteni az első szám anyagát, ugyanis a folyóirat kiadását engedélyezték.”²² Ennek nyomán Kiss Elek püspök és Sebe Ferenc előadó az EKT nevében felkéri a *Keresztény Magvető* szerkesztőbizottságát, Kovács Lajos főjegyző-szerkesztőt, hogy mielőbb állítsák össze az első számot, amit a „nyomtatási engedély megszerzése érdekében fel kell terjeszteni” Bukarestbe.²³ Két hónapig nincs levelezés, ez idő alatt valószínűleg zajlott az újrainduló *Keresztény Magvető* anyagának összeállítása.

1969. június 4-én Bukarestben Kovács Lajos főjegyző és Rázmány Mór tanácsos személyesen adták át a *Keresztény Magvető* első két összevont számát a

¹⁹ A telefonos ügyintézés a hívást fogadó egyházi tisztviselő vagy előadó részéről beépelt iratokká váltak, amelyeket az irattárban iktattak.

²⁰ Alakja, méretei és ki a vezetője – szó szerinti fordításban. MUEKGYLt KM 41/4. II-A. 3. 21. l.

²¹ MUEKGYLt KM 41/4. II-A. 3. 22–23. l. A levelezésben csak a hivatal nevét tüntetik fel, címzett nélkül.

²² MUEKGYLt KM 41/4. II-A. 4. 27. l. A telefont, mint információs eszközt a továbbiakban rendszeresen használta mindkét fél (ti. az Egyházügyi Hivatal és az egyházi központ tisztviselői). Az információközlés gyorsaságát vagy a hosszabb várakozások után a közvetlen kapcsolatfelvételt biztosította, valamint az Egyházügyi Hivatal részéről az azonnali, rövid határidős utasítások közvetlen eljuttatását.

²³ Uo.

nyomtatási engedély megszerzésére. A kísérőlevélben röviden ismertették a cikkek tartalmát román nyelven.²⁴

A januári telefonon történő felkérés óta eltelt közel fél évre részben magyarázattal szolgál a szerkesztőség: „Tekintettel arra, hogy a folyóirat első számában a múlt évi Zsinati Főtanácsról szóló részletes jelentést kívántuk közölni, tekintettel továbbá arra, hogy az egyházi élet jelentősebb eseményeiről (...) 1968. január 1-től kezdődőleg akartunk beszámolni, mely a közlendő anyag nagyságát növelte, tekintettel végül arra a tényre is, hogy az első számba kért és ígért anyag nagyon későn érkezett be, a szerkesztőség úgy határozott, hogy a *Keresztény Magvető* első számát az első és második évnegyedi szám összevont formájában állítja össze. Reméljük, hogy azok a nehézségek, melyek az első szám összeállításánál fennállottak, elháríthatók lesznek úgy, hogy ezentúl a *Keresztény Magvetőt* évnegyedenkénti önálló számban, a meghatározott időre, kihozhatjuk.”²⁵

Újabb három hónapig nem történt előrelépés a kiadvány ügyében, vártak a bukaresti engedélyre. Telefonon történő érdeklődésre, szeptember 24-én azt a választ kapták Janeta Nedeianu igazgatónőtől, hogy: „az engedély kiadása most már nem késhetik soká és az Egyházügyi Hivatal a maga részéről mindent megtesz, hogy azt hamarosan megkapjuk.”²⁶

Az EKT 1969. október 2-án tartott ülésén előterjesztés hangzott el a *Keresztény Magvető* újrakiadásának tárgyában. Kovács Lajos főjegyző október 7-én kihallgatáson volt Dumitru Dogarunál, az Egyházügyi Hivatal vezetőjénél, ahol az államtitkár közölte vele, hogy „az engedély megadása közelebről meg fog történni.”²⁷

Az 1969 júniusában beadott első két lapszám óta eltelt félév adminisztrációs huzavona volt. Sebe Ferenc előadó december elején Bukarestben járt, mellyel kapcsolatos jelentéséből kiderült, hogy „Megsürgettem a *Keresztény Magvető* kiadásának engedélyeztetését. Ezzel kapcsolatban az igazgatónő azt válaszolta, hogy ez ügyben is államtitkár úr is közbenjárt és az elintézését a maguk részéről is állandóan szorgalmazzák, de az illetékes hatóság részéről kapott válasz szerint a kiadási engedélyért »még egy kicsit várni kell.«”²⁸ Ez az időszak újból több

²⁴ A továbbiakban is ez maradt a gyakorlat: a lapszámok anyagát elküldték 3 példányban magyar nyelven, a tartalomjegyzék mellé pedig 2–3 mondatos román nyelvű ismertetőt írtak.

²⁵ MUEKGYLt KM 41/4. II-A. 7. 36. l.

²⁶ MUEKGYLt KM 41/4. II-A. 7. 41. l.

²⁷ MUEKGYLt KM 41/4. II-A. 7. 43. l.

²⁸ MUEKGYLt KM 41/4. II-A. 7. 45. l.

mint egy évet jelentett, 1970-ben gyakorlatilag nem történt előrelépés a *Keresztény Magvető* kiadásával kapcsolatban.

1970. január 21-én az Egyházügyi Hivatalnak a püspök aláírásával újabb engedélykérő levelet küldtek, melyben hivatkoztak az 1969. június 3-i levélre, és hangsúlyozták, hogy nagyon hálásak lennének, ha az 1970. március 1-jére tervezett Zsinat alkalmával felmutathatnák az engedélyt. Sebe Ferenc 1970 júniusában Bukarestben járt kérve a *Keresztény Magvető* kiadásának engedélyeztetését. Nedeianu Janeta igazgató asszony újból elmondta, hogy az államtitkár megígérte az egyházi elnökséggel folytatott április 27-i „audienciáján”, hogy személyesen is közbenjár, de eredmény még nincs, és az Egyházügyi Hivatal továbbra is minden tőle telhetőt megtesz az ügy érdekében. November 12-én a püspök megbeszélést folytatott Vasilescu megyei főtitkárral és Hoinărescu Tepeş főinspektorral,²⁹ melynek során kérte őket, hogy segítsenek a *Keresztény Magvető* kiadási engedélyének megszerzésében. Tepeş erre azt válaszolta, hogy megkeresi az Egyházügyi Hivatal elnökét.³⁰

1971 – megjelenik a *Keresztény Magvető*

1971. január 12-i keltezéssel az Egyházügyi Hivatal kiállította a *Keresztény Magvető* kiadására vonatkozó engedélyt a püspöknek címezve. Az Egyházügyi Hivatal Tanulmányi, Kutató és Külkapcsolatok Igazgatóságának³¹ értesítése tartalmazta a *Keresztény Magvető* kiadására vonatkozó engedélyt, melyhez egy rövid útmutatót mellékeltek. A levélben kérték, hogy nevezzék meg a szerkesztőbizottsági tagokat, a felelős szerkesztő nevét és a szerkesztőség tagjait, valamint a szerkesztőség címét. A levelet „Al. D. Vasile” kiadványokért és nyomtatványokért felelős osztályvezető és „I. Rusu” igazgató írták alá.³²

1971. január 19-én az elnökségi megbeszélésen Kiss Elek püspök és Barabási László főgondnok január 12-i, bukaresti látogatásukról számoltak be, és örömmel közölték, hogy megkapták az engedélyt a *Keresztény Magvető* kiadására. Sebe Ferenc előadó emlékeztette az elnökségi tagokat a korábban e tárgyban hozott határozatokról a szerkesztőbizottság, valamint a költségvetés összeállítására

²⁹ Mindkettlen a Román Kommunista Párt Kolozs Megyei Pártbizottságának vezetői voltak, akik az Egyházügyi Hivatal mellett helyi szinten követték az egyházi eseményeket.

³⁰ MUEKGyLt KM 41/4. II-A. 9. 50–52. l. A Megyei Pártbizottság és az Egyházügyi Hivatal vezetői az egyházi ügyekben egymást kiegészítő vagy a bukaresti döntéseket helyben megerősítő szerepet vállaltak.

³¹ Szó szerinti fordítás („Directiunea de studii, documentare și relații externe”)

³² MUEKGyLt KM 41/4. II-A. 10. 53. l.

vonatkozóan. „Az előterjesztéssel kapcsolatban jelenlevők javasolják, hogy a szerkesztőbizottságba vétessék fel Szabó Dezső kolozsvári ügyvezető lelkész afa is azzal, hogy a szerkesztő munkaközösségnek is tagja legyen. Jelenlevők javasolják a további intézkedések megtételét azzal, hogy mind az Egyházügyi Hivatal *Tájékoztató útmutató*ban,³³ mind pedig a főgondnok afa jelentésébe foglalt utasítások és megjegyzések figyelembe vétessenek.”³⁴ Felkérték ugyanakkor a szerkesztőbizottságot, hogy másnapi ülésén tegye meg a szükséges előkészítéseket.

A várva várt engedély megérkezése nagy örömet okozott, és különleges adminisztrációs eljárásokat eredményezett. Az EKT nevében eljáró Kiss Elek püspök és Sebe Ferenc előadó utasítja Szabó Erzsébet pénztárost, hogy az engedély eredeti példányát a számvevőség „páncélszekrényében helyezve el gondoskodik annak biztonságos megőrzéséről.”³⁵

Az 1971. január 4-i keltezéssel kiállított engedély, amelyet a Sajtó és Nyomtatványok Főigazgatósága³⁶ bocsátott ki, tartalmazza a *Keresztény Magvető* formai leírását: magyar nyelvű negyedévenként megjelenő lap, 17×24-es formátumban, 64 belső lappal, 500 példányban. A *Más feltételek* rovatban megjegyzi, hogy a külföldre szánt példányok esetén „I A” típusú papírt kell használni.³⁷ Ez az egyik első bizonyítéka annak, hogy a *Keresztény Magvetőt* az államhatóság igyekszik majd felhasználni a külföldi propagandához. Az engedélyben foglalt feltételektől való bármely eltérés esetén értesíteni kellett az említett Főigazgatóságot. Ezt mellékelték az Egyházügyi Hivatal illetékesei a január 12-én küldött levelükhöz. Látható, hogy nemcsak egy intézmény, hanem több is foglalkozott ugyanazzal az ügygel, többek közt az említett Főigazgatóság is. Az átfedések és a hasonló feladatokat ellátó intézményeknek célja az volt, hogy biztosítani tudják a párhuzamos és többszörös ellenőrzést, amelyet a cenzúrahivatal helyi és központi irodái, a pártbizottság szervei, valamint a Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács illetékes osztályai egyaránt gyakoroltak. „A rendszer másik előnye a hatalom szempontjából az volt, hogy az illető szervek egymás tevékenységét is ellenőrizték, ami fenntartotta az általános bizalmatlanság léggörét.”³⁸

³³ Szó szerinti fordítás („Indrumar orientativ”). Az egyházi iratokban „Tájékoztató–Utasítás” kifejezés szerepel. Ez utóbbi szóhasználat kifejezőbb a tárgyalt korszakra.

³⁴ MUEKGyLt KM 41/4. II-A. 7. 46. l.

³⁵ MUEKGyLt KM 41/4. II-A. 10. 61. l.

³⁶ Szó szerinti fordításban. („Direcția Generală a Presei și Tipăriturilor”)

³⁷ Román nyelven: „Exemplarele destinate străinătate apar pe hîrtie scris I A”. MUEKGyLt KM 41/4. II-A. 10. 54. l.

³⁸ Györffy: i. m. 160.

A már említett „Tájékoztató–Utasításban” fontos irányvonalat szabtak az újrarendülő folyóirat szerkesztési folyamatának. Az irat fontosságára való tekintettel a magyar nyelvű fordítását teljes egészében közlöm:

„1. Minden anyagot, amit az egyes lapszámok kéziratába be akarnak venni, fel kell olvasni a szerkesztőségben, és a felelős szerkesztő megtárgyalásra és elfogadásra kéri a szerkesztőbizottságot.

Mindenik lapszám kéziratát jóváhagyás végett le kell adni az Egyházügyi Hivatal Tanulmányi, Kutató és Külkapcsolatok Főosztályának három gépelt példányban, oldalanként 31 sor × 65 jel tartalommal. Nem szabad vékony papírt használni.

2. A kéziratba a szükséges gépelt oldalszámot kell betenni, melyek szövegei be kell férjenek a 64 nyomtatott oldalba, 17×24-es formátumban, amelyet az engedély révén hagytak jóvá.

3. A teljes kéziratot arab számokkal kell megszámozni, az első borító oldal-számától és a folyóirat tartalomjegyzékétől az utolsó szöveges oldalig.

4. Mindhárom példányt a felelős szerkesztő alá kell írja, a következő megjegyzéssel: „Tartalmát ismerjük és vállaljuk a felelősséget, nyomtatásra ajánlvá”, figyelembe véve, hogy az anyagok és a felvetett problémák illeszkednek a hazánkban a folyóiratokra és nyomtatványokra vonatkozó rendszerbe, melyet érvényes törvények szabályoznak.

5. Ahhoz, hogy a folyóirat az adott negyedévben jelenhessen meg, a kéziratot a megjelenés előtt 3 hónappal le kell adni. Példaként: az 1971/3-as negyedévre (július–szeptember) vonatkozó 3. lapszám kéziratát legkésőbb június 30-ig el kell küldeni.

6. Minden negyedév végén egy statisztikai kimutatást kell kiállítani (a csatolt „utasítások” szerint) a lap megjelenésével és a papírhasználattal kapcsolatban. Ezt az Egyházügyi Hivatalnak kell elküldeni minden negyedév első hónapjának 15-ig.

7. A szerkesztőbizottság a felelős szerkesztő által folyamatosan tartja a kapcsolatot a Tanulmányi, Kutató és Külkapcsolatok Igazgatóságával, amellyel ismertet minden, a lap tevékenységével kapcsolatos ügyet.”³⁹

A püspök és a főgondnok 1971. január 12-én tett bukaresti látogatásán kiderült, hogy I. Rusu igazgató a „kihallgatáson” „szóbeli ajánlásokat, illetve utasításokat” adott: kérte, hogy válasszanak szerkesztőséget, szerkesztőbizottságot és egy főszerkesztőt. A folyóirat tartalmával kapcsolatban „elsősorban egyházunkat érintő problémákat tárgyaljon”, „kerüljön más felekezeteiket sértő polémiákat”,

³⁹ Fordítás általam. MUEKGYLt KM 41/4. II-A. 10. 55–56. l.

„(F)oglalkozzon államunk biztosította lelkiismereti szabadsággal.”⁴⁰ „A papír anyag szempontjából a belföldi példányok az olcsóbb szabványpapírra, a külföldi példányok jobb minőségű szabvány papírra nyomtatandók.”⁴¹ A külföldre szánt lapszámokat reprezentációs célokra is fel lehetett használni – erre számított az engedélyt kiállító Egyházügyi Hivatal is.

Mivel az első két összevont lapszámot már 1969 júniusában beküldték, az „Igazgató Úr közölte, hogy véleményük szerint a beküldött 1. szám aktualitását veszthette, úgy azt nem tekintik végleges számnak, kéri, hogy az átvizsgáltatván és átdolgoztatván terjesztessék ismét fel.” *Utasítás* című utolsó pontban közlik, hogy a „példányszám nyomdába adása előtt a szerkesztő személyesen jelenjen meg a Departamentben a példányszám tervezettel, hogy az esetleges szükséges utasításokat megkaphassa.”⁴²

1971. február 1-jén Hoinărescu Țepeș főinspektor telefonon kérte, hogy másnap reggel a hivatalában Sebe Ferenc előadó adjon tájékoztatást „a folyóirat tartalmáról általában és az első szám kiadása céljából összeállított anyagról, valamint a szerkesztőbizottság és szerkesztői munkaközösség összetételéről, közölve a főszerkesztő személyét is.”⁴³ A bukaresti ellenőrzés mellett megyei szinten is követték a folyóirat kiadásának folyamatát. „Hoinărescu Țepeș Főinspektor úr azt mondta, hogy a fentiek szerint kért tájékoztatóra azért van szüksége, mert neki is tájékoztatni kell az illetékes helyi szerveket.” Mindenki ellenőrzött mindenkit – amint ez kiderült. Sebe Ferenc válaszában telefonon elmondta, hogy: „a szerkesztőbizottság már 1968-ban megalakult, amely összetételét annak idején a Vallásügyi Hivatallal közöltük. A kiadással kapcsolatos ügyeket nem a tartományi, illetve területi inspektorátusok útján terjesztettük fel, mert megelőzőleg a Vallásügyi Hivatal Tanulmányi Osztályától azt az utasítást kaptuk, hogy nyomtatási, könyvkiadási ügyekben közvetlen kapcsolatot tartunk a Vallásügyi Hivatallal.”⁴⁴

Másnap Sebe Ferenc találkozott a főinspektorral, melyről jelentést készített az EKT-nak. Ebben kiemelte, hogy értesítette őt a kiadás engedélyezéséről. A főinspektor kérte, hogy a szerkesztőbizottság üléséről készült jegyzőkönyvet román fordításban terjesszék fel az Egyházügyi Hivatalhoz tudomásulvételre. Kér-

⁴⁰ MUEKGYLt KM 41/4. II-A. 10. 59 l.

⁴¹ Uo.

⁴² Uo.

⁴³ A rendszer működésére, a teljes ellenőrzésre való törekvésre jellemző, hogy kiemelten fontos a bukaresti és a kolozsvári állami illetékeseknek mielőbb megtudni, hogy kik szerkesztik majd a lapot.

⁴⁴ MUEKGYLt KM 41/4. II-A. 11. 65. l.

te, hogy a szerkesztőbizottságban a felelős szerkesztő terjesszen elő jelentést a folyóirat kiadásával kapcsolatban, „amely terjedjen ki a kiadási munkabeosztásra, munkamódszerre, a folyóirat általános tárgykörének (tematikájának) tervezetére, valamint az első vagy 1–2. számának az anyagára.”⁴⁵ A főinspektor „az általa kapott közléseket idézve” gyakorlatilag lépésről lépésre megtervezte a folyóirat kiadásának módját, melyet átadott az egyház képviselőjének. „A folyóirat a tervezett témák keretében tartalmazzon ún. ünnepi („omagiale”, pl. augusztus 23-a alkalmából írt), a békével, különböző emlékűnnepélyekkel, más egyházak ünnepi eseményeivel (pl. az Ortodox Egyház Pátriárkája rövidesen betölti 70. életévét) stb. foglalkozó cikkeket.”⁴⁶ A jelentés utóiratában szerepel: „Főinspektor úr még azt is közölte, hogy a folyóirat 1972. évi témakörének tervezetét lehetőleg folyó év szeptember 1-ig nagy vonalakban össze kell állítani.”⁴⁷ Látható, hogy az Egyházügyi Hivatal megyei megbízottja ráerősített a központi ellenőrzésre. A bukaresti utasítások mellett a szóbeli közlések ugyanúgy követendőnek számítottak, és egyértelmű, hogy az állami illetékesek részéről a folyóirat indulása teljes hatalmi ellenőrzés alatt zajlott.

A *Keresztény Magvető* szerkesztőbizottsága 1971. február 15-én a püspöki szobában tartotta alakuló ülését. Jelen volt Hoinărescu Țepeș területi főinspektor, akinek jelenléte megerősítette, hogy az újraindulást az állam szigorú felügyelet alatt tartja. A jegyzőkönyv szerint Kiss Elek püspök-elnök ismertette a folyóirat célját: „Az 1861 óta kisebb-nagyobb megszakításokkal megjelenő folyóirat célja: 1. A lelkeszi kar és a teológus ifjúság teológiai továbbképzése tudományos és gyakorlati tekintetben egyaránt; 2. Az egyházi vezetők tájékoztatása egyházi életünk, valamint az országunkban élő testvéregyházaink életének fontosabb eseményeiről a testvéri együttműködés és megértés szellemében.”⁴⁸ Megválasztják a szerkesztői munkaközösséget: Kiss Elek elnök, Kovács Lajos felelős szerkesztő, Erdő János felelős szerkesztőhelyettes, Szabó Árpád és Szabó Dezső szerkesztők, Sebe Ferenc és Szathmáry János. A szerkesztőség összetételére vonatkozó javaslatukat jóváhagyás végett fel kellett terjesszék az Egyházügyi Hivatalba. Kovács Lajos jelenti, hogy az első szám összeállt, és kevés kivétellel a már két évvel korábban összeállított anyagot tartalmazza, „amit kevés változtatással a Vallásügyi Hivatal akkor jóváhagyott.”⁴⁹

⁴⁵ MUEKGyLt KM 41/4. II-A. 11. 66. l.

⁴⁶ Uo.

⁴⁷ Uo.

⁴⁸ MUEKGyLt KM 41/4. II-A. 13. 70. l.

⁴⁹ MUEKGyLt KM 41/4. II-A. 13. 71. l.

1971. március 6-án a *Keresztény Magvető* első számának kéziratát három példányban elküldték Bukarestbe. Ioan Rusu igazgató aláírásával az Egyházügyi Hivatal illetékes osztályáról májusban visszaküldték az 1971/1-es lapszám nyomtatási engedéllyel ellátott kéziratát. Az igazgató kérte, hogy amint megjelenik a lap, küldjenek tiszteletpéldányt.⁵⁰

Május 11-én Sebe Ferenc tájékoztatta az EKT-t, hogy Kovács Lajos és Erdő János megbízásából kérte az Egyházügyi Hivatalt, hogy tekintettel az első számra jóváhagyott terjedelmes anyagra, amely egyébként sem férne el egy lapszámban, engedélyezzék a „jelzett anyagnak 1-2./1971. sz.-ban való összevonását”. Augusztus 20-án a felelős szerkesztő és Sebe Ferenc aláírásával értesítik a kolozsvári nyomdát, hogy a *Keresztény Magvető* első két összevont lapszáma megkapta a terjesztési engedélyt, és ennek értelmében kérik, hogy szállítsák ki a megrendelt példányban a lapot. Augusztus 27-én Sebe Ferenc előadó és Kiss Elek püspök értesítik az elnökséget, valamint a szerkesztőbizottságot, hogy a kiadvány első két összevont száma megjelent. Szeptember 3-án az EKT nevében tájékoztatták az esperesi hivatalokat a lap megjelenéséről, valamint ismertették a terjesztéssel kapcsolatos szerkesztőbizottsági javaslatokat.

1971. szeptember 30-án az EKT „örömmel és meglelégedéssel” veszi tudomásul, hogy a *Keresztény Magvető* „több mint húsz év szünetelés után” újra megjelent. Az EKT „egyházi életünk jelentős eseményének” tekinti az újraindulást.⁵¹

Következtetés

A *Keresztény Magvető* újraindítási nehézségei, az elhúzódó engedély kibocsátása az egyház és a kommunista államhatalom közti alárendelt viszonyt híven tükrözik. A lap újraindításával az egyház lehetőséget kapott hívei és lelkészei körében az egyházi, tudományos és teológiai műveltség terjesztésére. Ez ugyanakkor a cenzúra és az alárendelt szerepkör elfogadásával járt.

⁵⁰ MUEKGyLt KM 41/4. II-A. 16. 243. l. A tiszteletpéldányt egyaránt igényelte mind a maga, mind az intézmény számára.

⁵¹ MUEKGyLt KM 41/4. II-A. 10. 64. l.